

TEMERIN AZ 1848–49-ES MAGYAR SZABADSÁGHARCBAN

Ö K R É S Z K Á R O L Y

Az 1848-as magyar forradalom nagy lelkesedést váltott ki egész Magyarországon. A magyarországi szerbek többsége kezdetben üdvözölte a magyar forradalom vívmányait, és hitet tett a polgári demokratikus eszmék mellett. Ugyanakkor még márciusban, majd április elején előterjesztették követeléseiket, amelyek elfogadása lehetővé tette volna még a megegyezést. A magyar kormány április 8-án elutasította a szerbek követeléseit. A szerb vezetésben ezután az osztrákbarát elemek kerekedtek felül, a szerb mozgalmak egyre szélsőségesebb irányban fejlődtek, a határőrvidéki szerbek rövid idő múlva fegyverrel támadtak a forradalom ellen.

Május 13-án a Karlócán megtartott kongresszuson véglegesen megtörtént a szakadás a magyarok és a szerbek között. A gyűlés, amelyen a török fennhatóság alá tartozó szerb fejedelemség küldöttjei is részt vettek, Rajačić érseket pátriárkává, Šupljikac határőrvidéki ezredeset vajdává választotta, követelte a szerb Vajdaság felállítását, és ezt követően a szerbek megkezdtek az előkészületeket a fegyveres felkelésre. Megválasztották a fődbort és annak elnökét, Stratimirovićot a felkelők főparancsnokává nevezték ki, és fegyverbe szólították a szerb népet. Június közepéig öt tábornok alakítottak ki: Perleznél, Újvidék és Karlóca közt, Temerinél a Nagy és Kis római sáncok kereszteződésénél, Szenttamásnál és Alibunarnál.¹

A felkelés megszervezését nagymértékben megkönnyítette az a körülmény is, hogy a határőrezredek többsége már az elején csatlakozott a felkelőkhöz. Jelentős segítséget kaptak a magyarországi szerbek a szerb fejedelemségből, ezek voltak a szerviánusok.

A magyar kormányt nehéz helyzet elé állította a szerb felkelés, az akkor alakuló nemzetőrség még hadműveletekre alkalmatlan volt, az újonnan alakult

10 honvédszászlóaljnak csak kis részét lehetett a Délvidékre irányítani. A magyar hadügyminisztérium fennhatósága alá helyezett császári alakulatok megfelelő erőt biztosítottak volna a felkelés leverésére, de a tisztek egy része nyílt ellensége volt a magyar forradalomnak, másik része nem tudott eligazodni az osztrák kormány kétszínű politikáján, így a császári katonaság jóformán tétlenül nézte a szerbek fegyveres készülődését, hiányzott az egységes vezetése is az itteni haderőnek.

A római sáncoknál kialakított szerb táborhoz közel esett Szőreg, Temerin és Járek, ahonnan a szerbek ki akarták űzni a magyarokat. A Nagy római sáncok és e három helység, Szenttamás és Turija közvetlen közelében fontosak voltak mind a magyar, mind a szerb terveknek. Szenttamás és Turija nem lehetett biztonságban, míg közvetlen közelükben magyar zászló lengett. A három helység beékelődött a szerb állásokba. Ugyanakkor a magyarok részére biztosította az összeköttetést Szeged, Szabadka és Pétervárad vonalán.

Míg ebben a három helységben nem állomásozott jelentős helyőrség, és még tartottak a hosszú nyári napok, a szerbek nem tartották okvetlenül szükségesnek, hogy elfoglalják azokat. Temerint, de főleg a Nagy római sáncok felől veszélyeztetett Járekot augusztus közepe táján a Pétervádról kivonult Zanini ezred 2–3 zászlóalja őrizte. Ezeket augusztus 10-e után visszarendelték, amikor Máté ezredes több zászlóalj honvéddel, nemzetőrséggel, lovassággal és ágyúüteggel letáborozott Temerinben és Járekon. Ez veszélyt jelentett a szerbekre nézve. A magyarok az őszi idők elérkeztével a meghosszabbodott éjszakákon meglephették volna, és összpontosított támadással veszélyeztethették volna a sajkásokat. Stratimirović is felszólította Mátét és Szecsent, hogy hagyják el állásaikat, ürítsék ki és nyilvánítsák semlegesnek e két helységet, de ezt a magyarok nem fogadták el.² A gróf temerini Szécsen őrnagy által felállított temerini nemzetőrökből álló zászlóalj is Máté huszár alezredes kötelékébe tartozott.

A szerbeknek a Nagy sáncok mögött nagy erőket kellett toboroztatni, amelyeket máshol is fel lehetett volna használni. A szerbek próbálkozásai, hogy ezeket a pontokat egyenként vegyék be, nem járt sikerrel. Így augusztus 10-én, amikor az újvidéki oldalról mintegy 2000 szerb két ágyúval megtámadta Járekot, de onnan az ottani helyőrség, d'Este két gyalogsági zászlóalja és egy császári lovasezred több mint két óra hosszáig tartó harc során kiszorította őket.³ Augusztus 20-án ugyancsak sikertelen támadást vezettek a római sáncoktól. Ugyanígy, amikor augusztus 26-án Milenković péterváradi főhadnagy 200 főnyi légénységgel és négy ágyúval Szőreget próbálta visszaszerezni, amelyet a szerbek augusztus 12-én vesztek el, nem járt sikerrel. Egyik hely függött a másik kettőtől, megoldást mindhárom hely egy időbeni elfoglalása jelentett volna.⁴

A szerbek elhatározták, hogy Temerint, Járekot és Szőreget egy időben támadják meg és foglalják el. E célból Stratimirović Kátynál, Gospodincinél és Nádajlnál 5000 főnyi legénységet, határőröket és szerviánusokat összpontosított 20 ágyúval. Temerinnél a magyarok rendelkezésére állt 4–5 ezer fő, Máté alezredes parancsnoksága alatt, valamint d'Este egy gyalogos zászlóalja, egy császári lovasezred, egy tüzérségi lovasüteg és gróf Szécsen honvédségi őrnagy egy zászlóalj nemzetőrség élén.

Augusztus 27-én megtették az előkészületeket az első kombinált támadásra, négy csapatban. Temerin ellen az első oszlop, élén Stratimirovićtyal Nádajl irányából vonult fel. A második oszlopnak szenttamási és turijai seregekkel Mihajlo Jovanović százados parancsnoksága alatt a szőregi sáncokat kellett megtámadnia, amelyet a magyarok egy zászlóaljjal és négy ágyúval védtek. A harmadik oszlopnak Jakov Dobanovački vezényletével a Nagy sáncok–Gospodinci felől a Temerin elleni támadást kellett támogatnia, míg a negyedik oszlopnak Zakarija és Čiča Jovanović parancsnoksága alatt a bal szárnyról Káty irányából Járekot kellett megtámadnia.

Stratimirović elrendeli, hogy a sajkások a Gáti csárdánál levő hídon átkeljenek a Jegricskán, és 28-ára virradó éjszaka induljon meg mind a négy irányból az összpontosított támadás. Magyar oldalról megkísérelték, hogy a Gospodinci és Káty felőli támadásokat kivédjék, elhárítsák és visszaszorítsák az ellenséget. Ezért Temerinben jól elhelyezett legénységet, a helyőrséget visszahagyva még ezen éjjel Szécsen őrnagy alatt kivezényelt gyalogsággal, lovassággal és ágyúkkal a Nagy sáncoknál Dobanovačkit és Jovanovićot a reggeli órákban harcra kényszerítették. Amikor Stratimirović Temerin alá ért, a keleti oldalról idehallatszó ágyúk dörgéséből megtudta, hogy nem sikerült a sáncok felől behatolni a két helységbe, kénytelen volt erejének jelentős részét a római sáncok védelmére küldeni, hogy veszélyeztesse a magyarok felvonulását és hátrálásra kényszerítse őket. A magyarok a sáncoktól délelőtt 11 óra körül visszahúzódtak Temerinben és Járekra, és figyelmüket a Temerinbe vezető utak biztosítására összpontosították. Ezen a napon, augusztus 28-án a reggeli órákban Temerinben tartózkodott Mészáros Lázár magyar hadügyminiszter, és tanúja volt a délelőtti harcoknak. Temerinből a hadügyminiszter Újvidék felé vette az irányt, és amikor Járekra ért, kisebb csatározásnak volt a szemtanúja, amelyet a magyarok visszavertek. A délutáni órákban Stratimirović megújította a támadást, néhány száz méterre megközelítette Temerint, de a tüzérség viszatérésre kényszeríti.⁵

Tulajdonképpen augusztus 28-án egész nap folyt a csatározás hosszabb-rövidebb megszakításokkal, de az alapjában véve a tüzérségek párbaja volt. Állítólag a magyaroknak elesett húsz katonájuk és a szerbek elhajtottak 1600 temerini birkát. Stratimirović visszavonul a Jegricska túlsó oldalára, felszedi

a hidat és visszaparancsolja a katonaságát a kiindulópontra. Stratimirović Č. Jovanović ezredest és Dudić őrnagyot okolta, hogy a 28-ai támadás sikertelen volt.⁶

Augusztus 29-én nappal nem történt semmi említésre méltó esemény. Naplementével a szerb táborban gyülekezőt fújtak és elterjesztették a hírt, hogy a sereg Bánátba fog átvonulni. A csapatok indulásra készen állnak, a parancsnokok megkapják a lepecsételt hadparancsot: irány még egyszer Temerin, Járek, Szőreg, ugyanúgy, mint az előző nap. Čiča Jovanovićnak éjjel után (tehát már 30-án) egy órakor Járeket kell elfoglalnia. Dobanovačkinak a Nagy sáncok Gospodinci felől, egy kicsit később a Temerin és Járek közötti tisztásra kell érkeznie, hogy megakadályozza a magyarok visszavonulását Járekről Temerinbe, vagy ha szükséges, támogassa a Járek elleni támadást. Mihajlo Jovanovićnak színlennie kell a támadást Szőreg ellen, mindaddig, míg Temerin és Járek elesik, és akkor azt rohammal elfoglalni. A fő feladat Stratimirovićé, hogy a legalkalmasabb pillanatban hatoljon be Temerinbe.

A késő esti órákban Stratimirović a Gáti csárdához érkezik, hidat ver a Jegricskán, és csapatát a nádalji úton harci készségbe helyezi, majd éjjel előtt 10–11 órakor felvonul Temerin előtt egészen a Nagypartokig. Legelőször az éjjeli órákban Járeknél dörögnek el az ágyúk. A magyarokat, személy szerint Máté alezredest az előző napi siker túl bizakodóvá tette, és erre az éjjelre elmulasztotta megtenni a szükséges intézkedéseket, amelyek az ily makacs, mozdulataiban kiszámíthatatlan, gyors ellenség előtt szükségesek lettek volna. Máténak nem voltak megbízható értesülései az ellenség szándékáról, s amikor valamivel éjjel előtt Járekon megkezdődött a harci zaj, a sötétben az ellenség erejét és mozdulatait nem ítéltette meg. Azon véleményben, hogy az ellenség főereje Járeket támadja – rendelkezéseit zavarosan, határozottság nélkül, annál több félelmet és habozást tanúsítva adja ki –, hadának nagyobb részével Járekre sietett. A maradék egy zászlóalj gyalogságot, egy-két század lovasságot a Temerin előtti lövészárkokban helyezte el, hogy az esetleges északról jövő, szerinte mellékes támadást kivédje, míg a temerini nemzetőröket a gospodinci sáncokkal szemben a község keleti oldalán helyezte el.⁷ A Járek felé vonuló Máté ezredes Dobanovački csapatával nem is találkozott, összecsapás nem történt, Járeket a szerbek már előbb elfoglalták. A szegény járekiak sietve összeszedték, amit éppen összeszedni tudtak, és a temerini ökörfjársra futottak, ahol a József-major, a mai Illancs van.

Amikor a szerbek az ágyúzást Járek körül beszüntették, több járeki férfi visszatért az üres faluba, hogy elhajtsa jószágait, az elhagyott falut pedig később, reggel 7 óra tájban gyűjtotta fel 10 szerb férfi.

A járeki támadással egyidejűleg a Nagypartoknál Stratimirović ezrefőnyi legénységét öt ágyúval készenlétebe helyezi, nem ment át támadásba, hanem

megvárta, amíg a magyar seregek java része Járekra vonul. Amikor Dobanovacki jelzi, hogy a két helység közé ért, Stratimirović egy osztag sajkást két ágyúval észrevétlenül a magyarok elővédjétől háborítatlanul előreküld és csak a temeriniek védőállását a szőregi oldalról megkerülve, a Cigánybarán levő hídon, a Volpert szállásnál átkelve, a községbe hatol, felgyűjtja az urasági szérút és a szélső házakat. Éjfél után Stratimirović a főoszlop élén megtámadta északról Temerint. A védők zászlóalja a kiépített sáncok mögül élénk puska-tűzzel fogadta az ellenséget és kitartó, makacs gyalogsági harc fejlődött ki. Ekkor Temerin nyugati része már égett.⁸ A leghevesebb harcok közepette egy szerb ágyú meghátrált, és egy bánáti újoncokból álló szakasz megingott, abban a hiszemben, hogy jelt adtak a visszavonulásra. Az akkor odaérkező Stratimirović már látta a felcsapott tűzről, hogy a község nyugati részébe behatoltak a sajkások, odalovagolt az ágyúhoz, szablyájával leterítette a tüzért, odaszólt a legénységnek: „Most akartok elfutni, amikor már Temerint megkaparintottátok?” Erre visszafordultak, ágyútűz alá vették a védők vonalát, majd közelharcban áttörték azt és most már kartácstűz alá véve a főutcát, behatoltak az égő faluba.⁹

Amikor a temerini nemzetőrök a kapitánnyal együtt meghallották a puskaropogást a falu északi oldala felől, abban a hiszemben, hogy a járeki ágyúzás csak cselfogás az ellenség részéről, fő ereje pedig az északi részt fenyegeti, elhatározták, hogy a Gospodinci felőli vonalról a fenyegetett pontra vonulnak. Ahogy a községbe értek, az északi védőállásokhoz vezető első utcán már sebesen visszavonuló tüzerekkel találkoztak, mert hogy nem sült el az ágyújuk, de hasztalan is minden, mert már ég az egész község. A nemzetőrök is szétfutottak, hogy veszélybe került családjukat mentsék. A község már üres volt, a kétségbeesett lakosság a hozzájuk csatlakozó járekiakkal az urasági magtárnál (a nyugati temetőnél) gyülekezett, hogy a reggeli órákban anélkül, hogy a katonaság vagy a nemzetőrség fedezte volna őket, Óker felé menekült. Szerencse volt a szerencsétlenségben, hogy a szerbek, akik közben elfoglalták Szőreget, minden bántódás nélkül, háborítatlanul továbbengedték a szerencsétlen menekülőket.

A menekülést, mint „nagy szaladást” emlegették nemzedékeken keresztül eleink. Kolowrat osztrák császári főtiszt hú leírását adja a menekülésnek, mint szemtanú, őt idézzük.¹⁰

„Amikor aug. 30-ának reggelén, a szokás szerint beléptem a táborba, amely az Újvidék felé vezető úton volt felüve, hatalmas porfelhőt láttam emelkedni, amelynek okát nem tudtuk megadni.

Elővigyázatosságból készültséget rendeltem el a táborban, és egy erős huszárőrjáratot küldtem előre, hogy megtudja e feltűnő porfelhő okát, amely egyaránt keletkezhetett egy ellenséges vonulattól vagy valami ártatlanabb

mozgásból. Jómagam több tiszt kíséretében előrelovagoltam az úton és találkoztam a járőrömmel, amely vágta vissza egy császári huszártiszt kíséretében, aki egy teljesen kimerült lovon ült. Ő azzal a jelentéssel jött, hogy a szerbek ezen az éjszakán megtámadták a Római sáncokhoz szorosan tapadó Temerin és Járek községet, és nemcsak a csapatokat szorították ki onnan, hanem mindkét helységet felgyújtották és lakóit elkergették. Egyúttal azt is jelentette, hogy mind a csapatok, mind pedig a lakosok menekülnek és Verbász irányába szaladnak.

Arra a kérdésemre, hogy a szerbek üldözik-e őket, nem tudott mit válaszolni.

Óvatosságból tehát a legénységet fegyverben hagytam, az előőrsoket megerősítettem, a császári huszárok tisztjét pedig saját emberem kíséretében azzal küldtem Mészárosához, amit itt tapasztaltunk.

Amint ez megtörtént, a porfelhő mind közelebb érkezett, és olyan rendkívüli szánalmas és szomorú látványban volt részünk, amely megrendítette a szívünket.

Sok száz kocsi közeledett: sebtében összekapkodott holmikkal, asszonyokkal és gyermekekkel megrakodottan, állatokkal odakötönten, és megtöltötték a levegőt hangos jajveszékkel. Nincs szívzaggatóbb látvány annál a jelenetnél, amely a két tehetős községnek (Temerin magyar, Járek német lakosságú) ilyen hirtelen koldusbotra jutását ábrázolja! Ebben a menetben katonák is voltak, a császári huszárok zenekara, a mázsás kocsik, a poggyászkocsik, minden rend nélkül, teljes és tarka összevisszaságban.

Azonnal értesítettem a császári huszárokat, hogy Kiskéren álljanak meg, mivel Verbász már úgyis zsúfolásig megtelt. Ugyanilyen parancsot kapott a 3. gyulai bataillon is.

A szerencsétlen emberekkel teli kocsik Verbásznál álltak meg, és ott is akartak maradni, ami a lehetetlenséggel volt határos.

Eltelktve attól, hogy a sok száz kocsi és sok ezer ember ott, ahol egyébként is rengeteg katonai és fuvaroskocsi volt, felemésztette volna az élelmiszert, meg Verbász is úgy tele volt zsúfolva, hogy alig lehetett ott mozdulni, ami egy váratlan támadás esetén szörnyű következményekkel járt volna.

Ekkor azonnal Beöthy biztoshoz lovagoltam és elintézttem vele, hogy a szegény embereket jószágukkal együtt ellássák, hogy délig maradhassanak, és hogy közeli gazdag helységekbe irányítsák őket, ahol nem lesznek senkinek útjában, és ahol kisebb kiadásokkal tudnák fedezni az ellátásukkal kapcsolatos kiadásokat.

Így is történt. E szerencsétlenek egy részének azonban úgy jutott ki, hogy egészen fenéig ürítsék a szenvedések kelyhét; egy második csapás is érte őket, amely még fájdalmasabb volt, mivel baráti kéztől eredt, ugyanis a csapatokkal együtt a nemzeti mozgóárda csapatait kiszorították Temerinből. Ezek hevesmegeiek voltak, Almásy nevű úrnak a vezetése alatt. Ezek a vitézek azonban

annyira megijedtek, hogy egyhangúlag azt határozták, hogy hazamasíroznak. Néhány óra múlva Verbászhoz értek, de anélkül, hogy megálltak volna, tovább siettek.

Hegyesnél, amely Verbász mögött egy stációval van, találkoztak e szerencsétlen elűzött parasztok egy részével, akik ott pihentettek.

Ezek a nyomorultak dühödten vetették magukat a kocsikra, minden rajtalevőt levettek róluk az útra, ráültek a kocsikra és nagy sietséggel továbbhajtottak, nem törődve az utánuk hallatszódjó jajkiáltásokkal, nem pirulva a gaztettől, hogy az ellenségtől már úgysis teljesen tönkretett embereket utolsó javaiktól is megfosztják.

Amint mi meghallottuk e gaztettet, már későn volt ahhoz, hogy utánalójunk a gazembereknek. Hogy a vármegye mit tett velük, azt nem tudom.” (Németből fordította dr. Hegedűs Antal.)

Mészáros Lázár értesülve a szerencsétlenségről és arról, hogy az órség gyáván, minden megtorlás nélkül kereket oldott, habár a támadást igen könnyen visszaverhette és állását védhette volna, helyben törvényszéket tartott, és ahogy írja emlékirataiban, a gyáva parancsnokot, ki főbelövést érdemelt volna, rossz viseletéért elbocsátották, a többi tisztnek ezen csorba kiküszöbölését pedig becsületérzékére bízták.¹¹

Kossuth is gyorsan értesült a történetekről, és már szeptember másodikán felszólalt a képviselőházban, közölte a szomorú hírt, hogy Temerint és Járeket a szerbek felgyújtották, a magyar had rendetlenül visszahúzódtott, a vezénylő tisztt, Máté, nyilván rosszul viselte magát, ezért elmozdított tisztségéből és haditanács elé állítottatott. Minderről Hunfalvy Pál képviselő, nyelvész *Naplójából* értesülünk. Hunfalvy a *Napló*ban még azt írja, hogy Szentkirályi kormánybiztos a lenti táborban járva tapasztalta, a közlegénység és altisztek a legjobb szellemben vannak, a főbb idegen ajkú tiszteket, habár lelkesedés nincs bennük, kötelességmulasztással nem lehet vádolni. Temerin elvesztése szerencsétlenség, mert általa igen sok ember lett földönfutóvá, de hadviselési tekintetben a szerencsétlenség nem nagy, minthogy ezentúl jobban összpontosulhat a hadierő.¹²

Kossuth később is hivatkozik Temerinre, így szeptember 11-én elhangzott képviselőházi beszédében azzal kapcsolatban, hogy a néppel azt akarják elhíttetni, nem magát kell védenie, hanem a király trónját. „Ez azon ösvény, melyen oda akarják vezetni a magyar nemzetet, hogy védelem nélkül nyújtsa pallos alá nyakát, mint ezt Temerinél is tapasztaltuk, ahol nem tekintve, hogy valaki férfi, gyámoltalan nő, vagy gyermek, mézsárszékre vezetetik és falvak pusztítatnak el.”¹³ 1848. szeptember 18-án Kossuth *Hírlapjában* írt cikkében kikelt az idegen, a magyar ügyhöz ellenségesen viszonyuló császári tisztek ellen, megjegyezve, hogy az ő árulásuknak tudható, hogy a már kezükben levő Szenttamást nem foglalták el, „majd ismét Temerin és Járek esett áldozatul,

mit a szerb gyűjtogatóknak egy kardvágás nélkül feladtak, s visszafoglalni nem is próbáltak”.¹⁴

A menekülő lakosság nagyobb része Kishegyesen maradt, kisebb csoportok a Tisza menti községekbe is érkeztek. Jelentős volt azoknak a német ajkúaknak a száma, akik a Duna menti, főleg német községekben lettek menedéket. Amikor Bácska középső része is harctérré vált, a temerini menekültek java része átmenetileg a Ludas-pusztai kocsitáborban húzódott meg. Hamarosan tovább mentek Szabadkára, Mélykútra és a hozzátartozó Tinójárás-pusztára, ahol az ottani uradalomban dolgoztak. Jutott belőlük Bácsalmásra, Jánoshalmára, Madarasra, Tataházára is. A temerinit Veprőd és Szentfülöp fogadta, de jutott Kúlára, Kucorára és Doroszlóra is belőlük.

A temerini menekültek java részének kálváriája nem ért véget a befogadó helységeken, mert jó néhányuk Temerin sorsára jutott, így Kishegyes, Csantavér, Topolya 1849 elején, majd nyarán a harcok kiterjedése miatt veszélybe került, a lakosság a menekültekkel együtt kénytelen volt elhagyni otthonát. A menekültek különösen Jelačić nyári támadása során kerültek aggasztó helyzetbe, amikor a bácskai és bánáti helységek hontalanná vált lakosaival a Ludas-pusztai kocsitáborban összezsúfolva a szabad ég alatt kiteve az időjárás viszontagságainak, felütötte fejét a kolera és más járványos betegségek, amelyek megtizedelték soraikat.

Ludasnak akkor Farkas Antal káplán volt a lelkipásztora. Benne régi ismerősre találtak a temeriniék, akárcsak Botka Mihály kishegyesi esperes plébánosban, Farkas Antal ugyanis néhány évvel azelőtt, 1843/44-ben Temerinben volt káplán. A temerini hívek egy része annyira megkedvelte, hogy karácsonyi szentgyónásra átmentek hozzá Szenttamásra.

Farkas Antal följegyzéseiben érdekes dolgokat mond a ludasi táborról és a temerini menekültekről. A kalocsai érseki hatóságokhoz 1851 elején intézett egyik iratában ekként emlékezik meg a menekültek táborában végzett lelkipásztori tevékenységről: „Ama pusztító háború veszélyteljes időben Ludason tizenhatezer menekültnek szolgáltam, és panasz nem volt. A több, egyszerre ide s tovai ráncigálás által egyházi öltönyömet rólam tisztára leszaggatták – ekkor hallattak az ég alatti földrészen e dicső igék: Isten áldja meg, Krisztus áldja meg, szentelje meg a Teremtő! Pedig Ludas talán terjedtebb, mint Kalocsa terén fekszik. Tudomásomra egy sem halt meg szentség nélkül!” Farkas káplán a temerini menekülteket térden csúsza a kocsik alatt gyóntatta.

A leégett, lakatlan Temerin a kísértetek falujára emlékeztetett, az udvarokat, a kerteket, a földeket a határban benőtte az elburjánzott gaz, a düledező házfalak, a beomlott, üszkös tetőzet szomorú látványt nyújtott az itt átvonuló hadaknak. Átvonultak itt a győztes tavaszi-nyári hadjáratban Perczel Mór negyedik hadtestének csapatai, amikor a szerb és császári sereget beszorították

a titeli fennsíkra. Perczel győzelmet győzelemre halmozott, de nem sikerült döntő csapást mérni rájuk, elvesztette a kátyi csatát, ezért leváltották, és helyébe Guyon Richárdot, a skót származású jó magyar hazafit nevezték ki. A Magyar Déli Hadtest fennmaradt *Naplójából* értesültünk, hogy Guyon csapatai élén 1849. július 16-án ért Temerinbe. Idézzük a *Naplót*: „Igazságos Isten! Mily iszonyatos látvány minden jobb érzésű emberre e leégett házakat és elpusztult templomot szemlélni! Valóban ezen az egész vidéken országút nem található többé, csak elpusztult utak nyomai látszanak imitt-amott.” A tábornoki sátort Temerin Gospodinci felé eső részében állította fel, innen irányította a hadműveleteket a Sajkások és Bánát felé, egészen július 22-éig, amikor is Josefsdorfbá (Zsablyára) tette át a parancsnokságot.¹⁵

Görgey 1849. augusztus 13-án letette a fegyvert, a magyar szabadságharc elbukott. A harcok megszűntével a temerini nép visszatérhetett felégetett falujába. A visszaköltözés már 1849 késő őszen megkezdődött, és a következő év tavaszán be is fejeződött. Megkezdődött az újjáépítés.

JEGYZETEK

- ¹ Balázs József: A délvidéki hadműveletek 1848 nyarán és őszen. *Hadtörténeti Közlemények*, 25–26. l.
- ² *Uspomene generala Đorđa Stratimirovića*. Naklada Adrije, Beč–Zagreb–Lajpcig, 1913, 23. l.
- ³ Thim József: *Délmagyarország önvédelmi harca 1848–1849-ben*. 118. l.
- ⁴ Stratimirović: I. m. 205. l.
- ⁵ Olchváry Ödön: *A magyar függetlenségi harc 1848–1849-ben a Délvidéken*. 1901, 55–56. l.
- ⁶ Stratimirović: I. m. 208. l.
- ⁷ *Adalék Temerin és Járek elhamvasztásához 1848-ban*. Válics József b, madarasi plébános, Délbácska, 1885. május 8. 36. sz.
- ⁹ Olchváry: I. m. 56–57. l.
- ¹⁰ Gr. Leopold Kolowrat: *Meine Erinnerungen*. Wien, 1905, 130–132. l.
- ¹¹ *Mészáros Lázár emlékiratai*. 1867, 126. l.
- ¹² Húnfalvy Pál: *Napló 1848–1849*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986, 64–65. l.
- ¹³ Kossuth Lajos: *Írások és beszédek 1848–1849-ből*. Európa Könyvkiadó, 1987, 146–147. l.
- ¹⁴ Uo. 159. l.
- ¹⁵ Deák István: Guyon Richárd délvidéki hadjárata a szabadságharc utolsó heteiben egy kiadatlan hadtestnapló tükrében. 1849. június 26–július 30. *Századok*, 115. évf. 1981. 3. sz. 557. l.